Kontraheringsplikt och skadeförsäkringsbolagens samhällsansvar*

Om moraliska hållbarhetsrisker i ljuset av en norsk dom

Av docent Stina Bratt[1]

I den följande artikeln undersöks kontraheringsplikten i svensk och norsk försäkringsrätt i ljuset av en dom från norska Høyesterett, HR-2024-1184-A "Hells Angels". Domen handlar om möjligheten att vägra förnyelse av en skadeförsäkring på grund av en försäkringstagares anknytning till kriminella miljöer. Domen visar hur ökade krav på social och styrningsmässig hållbarhet påverkar försäkringsbolags affärsmässiga önskemål om att avsluta vissa kundrelationer. Artikeln klargör hur kontraheringsplikten fungerar som en del av försäkringsbolagens samhällsansvar och belyser i vilken utsträckning kontraheringsplikten kan komma i konflikt med andra intressen i samhället.

1 Kontraheringsplikten i svensk och norsk skadeförsäkring

Försäkringar spelar en viktig roll i samhället i syfte att skapa ekonomisk trygghet och fördela risker inom ett kollektiv. Försäkringsbolagens skyldigheter att i vissa fall tillhandahålla försäkring, s.k. kontraheringsplikt, sammankopplas ofta med att försäkring fyller en viktig samhällelig funktion. En kontraheringsplikt utgör en skyldighet att ingå avtal och är därmed ett avsteg från den allmänna avtalsfriheten.[2] Försäkringsbolagens kontraheringsplikt beskrivs inte sällan som ett utflöde av det samhällsansvar som åligger försäkringsbolagen.[3] Det kan i och för sig ifrågasättas om det är nödvändigt med en kontraheringsplikt för att uppfylla detta samhällsansvar, men åtminstone den svenska och norska lagstiftaren har ansett att så är fallet.[4]

* Denna artikel har genomgått kvalitetsgranskning genom s.k. peer review (granskning av jämlike).

[1] Anställd som postdoktor vid juridiska institutionen, Stockholms universitet. Stort tack till de två anonyma granskarna för kommentarer.

[2] Kontraheringsplikten i svensk rätt har varit föremål för viss diskussion, framför allt med avseende på statliga monopol och regleringen av olika samhällsnyttiga tjänster. Se om kontraheringsplikt i äldre rätt enligt bland annat speciallagstiftning, Pehrson, Lars, Kontraheringsplikt, Institutet för immaterialrätt och marknadsrätt vid Stockholms universitet, Liber Förlag, 1976. Under senare tid har framför allt kontraheringsplikten för banker diskuterats, se t.ex. Millqvist, Göran, Kontraheringsplikt för banker – Några synpunkter på en svårhanterlig fråga, i Maunsbach, Lotta & Hardenberger, Alexander (red.), Festskrift till Peter Westberg, Juristförlaget i Lund, 2024, s. 499–512.

[3] Se t.ex. van der Sluijs, Jessika, Försäkringsbolagens möjlighet att avtala bort konsumentens rätt till försäkring – Thailandsförsäkringen, JT 2022–23, s. 391.

[4] Någon kontraheringsplikt föreligger inte i dansk eller finsk försäkringsrätt. I finska försäkringsavtalslagen (lag om försäkringsavtal 28.6.1994/543) 2 kap. 6 a § har en konsument rätt att få skriftlig motivering av avslagsgrunden. I danska försäkringsavtalslagen (forsikringsaftaleloven, LBK nr 1237 af 09/11/2015), 3 b § ska avslag motiveras med hänvisning till relevanta rättsregler och en kort redogörelse för

Det finns flera skäl till varför det idag är särskilt aktuellt att närmare undersöka kontraheringsplikten. Ett av dessa skäl är en alltmer intensiv diskussion om företags samhällsansvar samt det växande fokuset på hållbarhet. Under senare år har frågor om privata aktörers ansvar för samhällets långsiktiga välfärd fått ökad uppmärksamhet, även inom rättsvetenskapen.[5] Försäkringsbranschen utgör inget undantag. Tvärtom aktualiserar försäkringens grundläggande funktion — att hantera och fördela risk — ett behov av att granska hur aktörernas privata affärsintressen balanseras mot kollektiva, samhälleliga intressen. Ett aktuellt rättsfall från norska Høyesterett, som lyfter fram detta potentiella spänningsfält, kan därför bidra även till den svenska diskussionen om kontraheringsplikt och skadeförsäkringsbolagens samhällsansvar.

2 Svensk rätt

Någon kontraheringsplikt fanns inte i 1927 års försäkringsavtalslag. I samband med införandet av 1980 års konsumentförsäkringslag (1980:38, KFAL) infördes kontraheringsplikt i svensk rätt.[6] Den omfattade dock inte alla typer av konsumentförsäkringar.[7] Numera regleras kontraheringsplikten i försäkringsavtalslagen (2005:104, FAL). Den omfattar dock alltjämt bara konsumentförsäkring. För *skadeförsäkring* regleras kontraheringsplikt vid nytecknande i 3 kap. 1 § FAL samt vid förnyelse i 3 kap. 3 § andra stycket sista meningen och 3 kap. 4 § FAL.

Enligt 3 kap. 1 § FAL innebär kontraheringsplikten vid *nytecknande* att försäkringsbolaget inte får vägra konsumenten att teckna en sådan försäkring som bolaget ”normalt tillhandahåller allmänheten”. Det gäller från det att bolaget har fått de uppgifter som behövs. Försäkringsbolaget kan vägra försäkring enbart om det finns särskilda skäl. Särskilda skäl bedöms med hänsyn till ”risken för framtida försäkringsfall, den befarade skadans omfattning, den avsedda försäkringens art eller någon annan omständighet.” Ett avslag får inte grundas på att ett försäkringsfall har inträffat efter det att en ansökan har avsänts eller lämnats till försäkringsbolaget. Bestämmelsen motsvarar i stor utsträckning den kontraheringsplikt vid nytecknande som tidigare gällde i 9 § KFL.[8]

varför försäkring inte kan tecknas eller varför försäkring inte förnyas. Om det begärs ska motiveringen vara skriftlig. Kontraheringsplikt finns inte heller i andra europeiska länder. Inte heller finns någon kontraheringsplikt i Principles of European Insurance Contract Law, se vidare t.ex. Bengtsson, Bertil, Om europeisk och svensk försäkringsavtalsrätt, JT 2012–13, s. 5.

[5] Se t.ex. Halje, Lovisa, Rättslig operationalisering av företags samhällsansvar. Särskilt om avtalsrätt, köprätt, konsumentköprätt, marknadsföringsrätt och aktiebolagsrätt, Uppsala universitet, Uppsala 2022, Dahlberg, Mattias m.fl. (red.), De lege 2022 – Hållbarhet ur ett rättsligt perspektiv, Iustus, Uppsala 2022 samt Frydlinger, David, Spelregler för hållbar affärsverksamhet. Lagar, kontrakt och moral, 2 u., Norstedts Juridik, Stockholm 2025.

[6] Kontraheringsplikten i KFAL har beskrivits som en ”radikal nyhet”, se Strömbäck, Erland, Något om den renoverade försäkringsavtalslagen, JT 2004–05, s. 357.

[7] Speciella försäkringar, t.ex. djurförsäkring, omfattades inte tidigare, se Bengtsson, Bertil, Försäkringsavtalsrätt, 5 u., Norstedts Juridik, Stockholm 2022, s. 294 f.

[8] Prop. 2003/04:150, s. 390.

Försäkringsbolagets kontraheringsplikt vid *förnyelse* (eller förlängning) är sammankopplad med reglerna om nyteckning, men också med det faktum att försäkringstiden enligt FAL som huvudregel är begränsad till ett år, se 3 kap. 2 § FAL. Bestämmelsen syftar till att skydda konsumenten mot att vara bunden av försäkringsavtalet alltför länge.[9] Tidsbegränsningen skapar därmed en flexibilitet till förmån för försäkringstagaren. Försäkringstagaren kan säga upp försäkringen till försäkringstidens utgång enligt 3 kap. 3 § första stycket FAL. Om försäkringsbolaget säger upp försäkringen till försäkringstidens utgång, så kan försäkringstagaren begära att försäkringen förnyas enligt 3 kap. 3 § andra stycket FAL. Försäkringsbolagets uppsägning gäller då bara om det finns särskilda skäl att vägra försäkring med hänsyn till de omständigheter som anges i 3 kap. 1 § FAL. Lagtekniskt innebär lösningen att en begäran om ”förnyelse” leder till att en ny försäkring tecknas. Av 3 kap. 4 § FAL framgår vad som händer vid en sådan förnyelse. Om en giltig uppsägning inte har skett, gäller att försäkringen förnyas ”för den vanligen tillämpade försäkringstid som närmast svarar mot den senast gällande försäkringstiden och på de villkor i övrigt som har gällt under denna tid”.

Försäkringen förnyas dock inte om annat har avtalats eller framgår av omständigheterna. Genom 3 kap. 4 § FAL görs alltså reglerna om kontraheringsplikt vid förnyelse dispositiva, varför det är möjligt att avtala bort kontraheringsplikten vid förnyelse. Avsikten med detta är framför allt att försäkringen inte ska förnyas om syftet med försäkringen är att denna endast skulle gälla för en begränsad tid, vilket exempelvis är fallet vid reseförsäkring. Genom att rätten till förnyelse är dispositiv kan avtalsvillkor om att en rätt till förnyelse saknas därmed komma i konflikt med kontraheringsplikten. En möjlighet att avtala bort kontraheringsplikten vid förnyelse förekom även i 14 § andra stycket KFAL. I den bestämmelsen angavs att en försäkring inte förnyades om det framgick av avtalet att försäkringen inte skulle förnyas. En risk med den dispositiva regleringen, som också uppmärksammades av lagstiftaren, var att försäkringsbolagen därmed kunde föreskriva att avtalet inte skulle förnyas för att på så vis undkomma kontraheringsplikten.[10] Sådana förfaranden skulle enligt propositionen hanteras inom ramen för den dåvarande försäkringsrörelselagen.[11]

I rättsfallet NJA 2021 s. 661 (Thailandsförsäkringen) konstaterade HD att om parterna har avtalat bort automatisk förnyelse av försäkringen så medför det att parterna också avtalat bort försäkringstagarens rätt till förnyelse.[12] Enligt HD sätts gränserna för avtalsfriheten av 36 §

[9] Se Bengtsson, Bertil, Försäkringsavtalsrätt, 5 u., Norstedts Juridik, Stockholm 2022, s. 299, med hänvisning till uttalandena i förarbetena till motsvarande regel i KFL, prop. 1979/80:9, s. 41 f.
[10] Se prop. 1979/80:9, s. 119.
[11] Se prop. 1979/80:9, s. 119.
[12] För en analys av domen, se van der Sluijs, Jessika, Försäkringsbolagens möjlighet att avtala bort konsumentens rätt till försäkring – Thailandsförsäkringen, JT 2022–23, s. 389 ff.

avtalslagen och andra avtalsrättsliga principer.[13] Mot bakgrund av lagstiftningens ändamål, skulle det dock enligt min mening vara mer ändamålsenligt att tolka de aktuella bestämmelserna som att rätten till förnyelse enbart kan avtalas bort då en sådan möjlighet framstår som rimlig med hänsyn till *försäkringens karaktär*[14] eller om det i övrigt är *i försäkringstagarens intresse*.[15] Det måste med andra ord röra sig om en viss typ av försäkring för att det ska vara möjligt att avtala bort rätten att begära förnyelse av försäkringen. Rutinmässiga undantag från förnyelse av exempelvis en hemförsäkring borde därmed kunna underkännas om det saknas skäl till avtalsvillkoret redan mot bakgrund av försäkringsavtalets karaktär. Om sådana skäl saknas, gäller alltjämt en rätt till förnyelse av försäkringen på försäkringstagarens begäran. Med en sådan tolkning av FAL är det inte nödvändigt att angripa villkoret med stöd av 36 § avtalslagen eller allmänna avtalsrättsliga principer.

Härutöver har försäkringsbolaget en starkt begränsad möjlighet att säga upp avtalet i förtid. Uppsägning av försäkringsavtalet i förtid kan liknas vid hävning på grund av avtalspartens kontraktsbrott och förutsätter att det föreligger omständigheter av väsentlig betydelse för försäkringsbolaget. Detta regleras för konsumentförsäkringar i 3 kap. 7 § FAL. Bestämmelsen stadgar att försäkringsbolaget får säga upp försäkringen att upphöra före försäkringstidens utgång, bara om försäkringstagaren eller den försäkrade grovt åsidosatt sina förpliktelser mot bolaget eller om det annars finns synnerliga skäl.[16]

Undantag från kontraheringsplikten vid både nytecknande och förlängning förutsätter att det föreligger särskilda skäl. Vad som utgör *särskilda skäl* för vägran ska enligt 3 kap. 1 § FAL bedömas med hänsyn till ”risken för framtida försäkringsfall, den befarade skadans omfattning, den avsedda försäkringens art eller någon annan omständighet”. Tillämpningen av dessa skäl är utförligt beskriven i litteraturen och ska inte närmare redogöras för i det följande.[17]

Kontraheringspliktens utformning i lagtexten är språkligt sett identisk vid nyteckning och förnyelse, men det finns vissa skillnader i dess

[13] Se NJA 2021 s. 661 ”Thailandsförsäkringen”, p. 15. Domen diskuteras även i Radetzki, Marcus, Svensk rättspraxis i försäkringsrätt 2016–2022, SvJT 2023 s. 239, som uttalar följande: ”Vid en närmare analys framträder emellertid att rätten till förnyelse enligt 3 kap 3 § FAL förutsätter att försäkringsgivaren sagt upp försäkringen till försäkringstidens utgång. I det aktuella fallet har försäkringen, enligt parternas avtal, upphört att gälla utan att någon sådan uppsägning skett. I denna situation föreskriver vare sig 3 kap 3 § eller någon annan regel i FAL någon rätt till förnyelse. I rättstekniskt hänseende är Högsta domstolens dom således väl förankrad i FAL. Huruvida det varit lagstiftarens avsikt att den avtalsfrihet som 3 kap 4 § FAL erbjuder skulle kunna leda till att försäkringstagaren förlorar varje rätt till förnyelse är inte lika säkert.”

[14] Jfr prop. 1979/80:9, s. 46, där det uttalas att reglerna om automatisk förnyelse ”[…] tar sikte enbart på sådana försäkringar som är av det slag att de brukar förnyas” och att undantag gäller framför allt för reseförsäkringar.

[15] Se prop. 1979/80:9, s. 119, som HD hänvisar till i domskälen, p. 14.

[16] Det finns också särskilda regler om uppsägning på grund av premiedröjsmål i 5 kap. 2 § FAL.

[17] Se t.ex. Bengtsson, Bertil, Försäkringsavtalsrätt, 5 u., Norstedts Juridik, Stockholm 2022, s. 296 ff.

tillämpning. Bland skillnaderna kan nämnas möjligheten att ta hänsyn till allmänna omständigheter och omständigheter specifika för ”den förflutna försäkringstiden”. I propositionen till KFAL diskuteras detta, bland annat ansågs det möjligt att ta hänsyn till *hög skadefrekvens* hos den enskilde försäkringstagaren.[18] Detta ska enligt förarbetena avgöras efter en intresseavvägning, dvs. negativa erfarenheter ska ställas mot försäkringstagarens intresse av att få behålla sitt försäkringsskydd.[19] Försäkringstagarens eget handlande kan då få betydelse, t.ex. vägran att följa säkerhetsföreskrifter eller andra anvisningar som denne är skyldig att rätta sig efter.[20] Försäkringsbolaget har även en rätt enligt 3 kap. 5 § FAL att ändra försäkringen i samband med förnyelse.

För företagsförsäkring saknas kontraheringsplikt vid såväl nytecknande som förnyelse. Försäkringsbolagets möjlighet att säga upp försäkringen i förtid är dock begränsad i 8 kap. 6 § FAL. Enligt den bestämmelsen får försäkringsbolaget säga upp försäkringen att upphöra före försäkringstidens utgång, bara om försäkringstagaren eller den försäkrade har väsentligt åsidosatt sina förpliktelser mot bolaget, eller ett i villkoren angivet förhållande av väsentlig betydelse för risken har ändrats på ett sätt som bolaget inte kan antas ha tagit i beräkning. Om försäkringsbolagets uppsägning är obefogad, kan försäkringsbolaget bli skadeståndsansvarigt gentemot försäkringstagaren.[21] Skadeståndsansvar förutsätter att försäkringsbolaget handlat oaktsamt vid uppsägningen, men oaktsamhetströskeln är låg.[22]

3 Norsk rätt

Inte heller i norsk rätt fanns det någon kontraheringsplikt i *1930 års forsikringsavtalelov*.[23] I samband med införandet av en ny lag om försäkringsrörelse under 1980-talet diskuterades dock om inte en sådan borde framgå av tillståndsreglerna, men ett behov av en civilrättslig reglering ansågs inte föreligga.[24] I samband med införandet av *1989 års forsikringsavtalelov* (NFAL) infördes en begränsning av möjligheten att säga upp försäkringen vid förnyelse, liknande den begränsning som redan fanns vid uppsägning av försäkringen i förtid.[25] Därefter fördes en

[18] Prop. 1979/80:9, s. 120.
[19] Prop. 1979/80:9, s. 120.
[20] Prop. 1979/80:9, s. 120.
[21] Se t.ex. NJA 2020 s. 115 ”De försvunna korna”.
[22] Jfr NJA 2020 s. 115 ”De försvunna korna”, p. 40–41. Jfr även Munukka, Jori, Försäkringsbolags skadeståndsansvar vid obefogad uppsägning. De försvunna korna, JT 2020–21, s. 487.
[23] Diskussioner förekom i samband med införandet av en ny lag om försäkringsrörelse i norsk rätt, se vidare Wilhelmsen, Trine-Lise, Forsikringsselskapenes kontraheringsplikt — nye regler eller keiserens nye klær. Tidsskrift for erstatningsrett, forsikringsrett og trygderett, 2018, s. 10 f.
[24] Se Wilhelmsen, Trine-Lise, Forsikringsselskapenes kontraheringsplikt – nye regler eller keiserens nye klær, Tidsskrift for erstatningsrett, forsikringsrett og trygderett, årgang 15, nr 1, 2018, s. 7–36, s. 10 f. Se även Wilhelmsen, Trine-Lise, The Insurer’s Duty to Contract – The Norwegian model, Scandinavian studies in law, No. 64, 2018, s. 255–274.
[25] Lov om forsikringsavtaler av 16. juni 1989 nr 69.

tämligen livlig diskussion om existensen av en försäkringsrättslig kontraheringsplikt vid nyteckning av försäkring.[26] År 2008 infördes i norsk rätt en lagstadgad kontraheringsplikt även för nyteckning av försäkring i § 3–10 och § 12–12 NFAL.[27]

Numera regleras kontraheringsplikten för både konsumenter och företag vid individuell skadeförsäkring i § 1B–3 NFAL (nyteckning) och § 3–5 andra stycket (förnyelse). Vid nyteckning enligt § 1B–3 gäller ett krav på ”saklig grunn” för att försäkringsbolaget ska kunna vägra försäkring. Bestämmelsens första stycke anger att försäkringsbolaget inte kan ”uten saklig grunn nekte noen på vanlige vilkår en forsikring som foretaket ellers tilbyr allmennheten”. Förhållanden som medför en särskild risk (”særlig risiko”) ska enligt bestämmelsen anses utgöra saklig grund under förutsättning att det föreligger ett rimligt samband mellan den särskilda risken och avslaget. Andra särskilda förhållanden kan utgöra saklig grund när dessa medför att ett avslag inte kan anses vara orimligt för den enskilde.

Vid förnyelse av försäkring gäller likartade krav, men i stället för ”saklig grunn” används uttrycket ”særlige grunner”. Enligt § 3–5 andra stycket gäller att försäkringsbolaget enbart får neka förnyelse när det föreligger ”særlige grunner” som gör det rimligt att avbryta försäkringsförhållandet. I likhet med svensk rätt är det något högre krav ställda vid förnyelse än vid nytecknande, men med den skillnad som ligger i uttrycken ”saklig grunn” och ”særlige grunner”, till skillnad från det svenska uttrycket ”särskilda skäl” som används vid såväl nyteckning som förlängning. Som nämnts gäller kontraheringsplikten såväl konsument- som företagsförsäkring i norsk rätt. Bestämmelserna gäller dock inte för vissa större företag.[28]

På samma sätt som i svensk rätt är kontraheringsplikten inte ovillkorlig, vilket innebär att den kan ge vika om det föreligger vissa kvalificerade omständigheter. Kontraheringsplikten har inte heller i norsk rätt varit föremål för någon vidlyftig rättspraxis. I den norska domen HR-2024-1184-A ”Hells Angels”, som meddelades den 26 juni 2024, bedömdes i vilken utsträckning ett försäkringsbolag kan neka förnyelse av försäkring med hänsyn till försäkringstagarens anknytning till en kriminell miljö och försäkringsbolagets samhällsansvar. I följande avsnitt

[26] Se Wilhelmsen, Trine-Lise, Forsikringsselskapenes kontraheringsplikt – nye regler eller keiserens nye klær, Tidsskrift for erstatningsrett, forsikringsrett og trygderett, årgang 15, nr 1, 2018, 11 f. med vidare hänvisningar och särskilt Wilhelmsens artikel Forsikringsselskapenes kontraheringsplikt, Norsk Forsikringsjuridisk Forenings Publikasjoner, nr 69 1995, s. 57, där hon drog slutsatsen att det redan då förelåg en kontraheringsplikt genom ett icke lagstadgat krav på att det måste föreligga saklig grund för att ett försäkringsbolag ska kunna vägra att ingå ett försäkringsavtal även vid nyteckning av försäkring. Kravet på saklig grund innebar att en vägran måste vara motiverad av godtagbara riskrelaterade överväganden och även innefattade ett krav på likabehandling.

[27] Se förarbetena Ot.prp. nr 41 (2007–2008) och NOU 2000:23.

[28] Se Wilhelmsen, Trine-Lise, Forsikringsselskapenes kontraheringsplikt – nye regler eller keiserens nye klær, Tidsskrift for erstatningsrett, forsikringsrett og trygderett, årgang 15, nr 1, 2018, s. 7–36, s. 13.

redogörs för den norska domen och därefter följer en kort diskussion om hur motsvarande fråga kan antas komma att bedömas i svensk rätt.

4 HR-2024-1184-A ”Hells Angels”

4.1 Bakgrund

En person ägde en fastighet med två byggnader och en ”fjellhall” (en lokal i ett bergrum) som användes som klubblokal av en MC-klubb, Hells Angels. Ägaren hade hyrt ut egendomen som klubblokal sedan 1998 och det befintliga avtalet löpte fram till 2030. Ägaren hade själv varit medlem och styrelseledamot i klubben. Fastigheten var försäkrad som näringsfastighet hos försäkringsbolaget sedan 2010. Försäkringen förnyades senast fram till januari 2020. I oktober 2019 meddelade försäkringsbolaget att försäkringen inte skulle förnyas vid försäkringstidens utgång och att försäkringsavtalet sades upp. Försäkringstagaren godtog inte uppsägningen och väckte talan mot försäkringsbolaget. Frågan i Høyesterett var om försäkringsbolaget kunde vägra förnyelse, eller förlängning, av försäkringen.

Försäkringsbolaget gjorde gällande att det förelåg en rätt att neka förlängning av försäkringen på grund av försäkringstagarens anknytning till Hells Angels, eftersom försäkringsbolaget till följd av anknytningen hade bristande tillit till att försäkringstagaren kunde efterleva sina skyldigheter enligt NFAL. Det baserades i sin tur på Hells Angels status som en s.k. *1 % MC-klubb*, vilket i allmänhet uppfattas som en kriminell miljö.[29] Vidare gjordes gällande att möjligheten att vägra förnyelse av försäkringen enligt den aktuella bestämmelsen i NFAL måste ses i samband med försäkringsbolagets samhällsansvar, affärsintressen och skyldigheter enligt bland annat penningtvättsregleringen och den så kallade *åpenhetsloven*.[30] Därmed ansåg försäkringsbolaget att det förelåg tillräckliga skäl för vägran att förnya försäkringen och att det inte heller fanns konkreta förhållanden som gjorde en uppsägning orimlig i det enskilda fallet.

[29] Det nämns också av førstvoterende att *Kripos* (f.d. Kriminalpolitisentralen, numer Den nasjonale enhet for bekjempelse av organisert og annen alvorlig kriminalitet, vilket är den norska motsvarighete till NOA, Nationella Operativa avdelningen) beskrivit den kriminella kopplingen som följande i NOU 2020:4: ”1% MC-klubb er en betegnelse på en motorsykkelklubb som selv definerer seg som lovløs og utenfor det norske samfunnet, med sine egne lover og regler. De anser seg som et brorskap, og en stor andel av medlemmene er straffedømt.”

[30] Lov om virksomheters åpenhet og arbeid med grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold (åpenhetsloven) (LOV-2021-06-18-99). Lagen trädde i kraft den 1 juli 2022 och ålägger större företag att utföra och redovisa aktsamhetsbedömningar (*due diligence*) i enlighet med OECD:s riktlinjer för multinationella företag. Lagen syftar till att främja företagets respekt för grundläggande mänskliga rättigheter och anständiga arbetsvillkor i leverantörsled och vissa affärsrelationer. Företag som omfattas av lagen har en informationsplikt gentemot allmänheten och ska årligen offentliggöra en rapport om sitt ansvarstagande. Tillsyn utövas av Forbrukertilsynet, som även kan besluta om påföljder vid regelöverträdelser i form av föreläggande, vite och sanktionsavgift.

Försäkringstagaren invände att förutsättningarna för uppsägning inte var uppfyllda, dvs. att en rätt till förnyelse förelåg baserad på kontraheringsplikten, och anförde även att bristande tillit i allmänhet inte kunde anses vara tillräckligt skäl att neka förnyelse samt att det inte ens påståtts att försäkringstagaren eller medlemmarna i den aktuella MC-klubben själva var kriminella. Dessutom anfördes att det skulle strida mot föreningsfriheten att säga upp avtalet på den aktuella grunden.

4.2 Høyesteretts avgörande

Målet aktualiserade frågan om tolkningen av uttrycket ”særlige grunner” i § 3–5 andra stycket NFAL. Domskälen formulerades av *førstvoterende*, domaren Steinsvik. *Førstvoterende* inledde med att redogöra för problemställningen och den aktuella tolkningsfrågan. Därefter beskrevs de rättsliga utgångspunkterna inklusive systemet för ingående och upphörande av försäkringsavtal. Detta regleras, såvitt avsåg det aktuella fallet, i 3 kap. NFAL. Regelsystemet har behandlats ovan och dess innehåll ska inte upprepas här. Det kan dock framhållas att *førstvoterende* även gjorde vissa uttalanden om skälen till kontraheringsplikten, vilka senare kom att få betydelse för tolkningsfrågan.

I domskälen angavs att avtalsfriheten på området är reglerad baserat på att både enskilda personer och företag ofta är beroende av att kunna teckna försäkring för att skydda sig mot ekonomiska förluster som följer av skador på saker eller egendom. Mot den bakgrunden anfördes att lagens system och de hänsyn som detta system bygger på ska bilda utgångspunkten för tolkningen av lagens enskilda bestämmelser.[31] Här framskymtar enligt min mening det samhällsansvar som åläggs försäkringsbolag, vilket motiverar det avsteg från principen om (negativ) avtalsfrihet som kontraheringsplikten innebär.

Därefter resonerade *førstvoterende* kring villkoren för att vägra förnyelse enligt § 3–5 NFAL, dvs. uttrycket ”særlige grunner”. Inledningsvis konstaterades att någon direkt ledning inte ges av ordalydelsen, vilken är ospecifik och inte ger någon anvisning om vad som sakligt sett kan omfattas eller hur tungt vägande skäl som måste till för att försäkringsbolaget ska kunna avsluta försäkringsförhållandet.[32] Därefter angavs att det emellertid är fråga om högt ställda krav och att tröskeln för att neka förnyelse av försäkring måste ge försäkringstagaren minst lika gott skydd som vid nyteckning av försäkring. Det uttalades vidare att det är ”naturlig å se det slik at selskapet ved å inngå avtale påtar seg et visst ansvar for at forsikringstakeren får opprettholdt dekningen av sitt forsikringsbehov”.[33] Enligt *førstvoterende* ändras detta inte heller av att lagen baseras på ett system med årliga försäkringsperioder och automatisk förnyelse.

[31] Se domskälen, p. 38.
[32] Domskälen, p. 40.
[33] Domskälen, p. 41.

Därefter behandlade *førstvoterende* flera uttalanden i förarbetena till den aktuella bestämmelsen.[34] I förarbetsuttalandena framgår bland annat att det inte är tillräckligt för en rätt att vägra förnyelse av försäkringen att försäkringstagaren har haft en hög skadefrekvens. För att försäkringen ska kunna sägas upp måste tillitsförhållandet mellan försäkringstagaren och försäkringsbolaget ha påverkats.[35] Så skulle exempelvis kunna vara fallet på grund av försäkringstagarens framkallande av försäkringsfall eller förekomsten av oriktiga eller ofullständiga upplysningar från försäkringstagarens sida.[36] Vidare hänvisades till uttalanden i förarbetena som avser uppsägning i förtid, vilket enbart får ske om det inträffar en särskild omständighet som gör en sådan uppsägning rimlig, baserat på exempelvis väsentligen ändrad risk eller svek från försäkringstagarens sida. I sådana fall ställs alltså ännu högre krav på försäkringsgivaren.[37]

Det framgår av *førstvoterendes* redogörelse för förarbetsuttalandena att det är den allmänna försäkringsrisken som lagstiftaren har åsyftat och som får tillmätas betydelse vid bedömningen av möjligheten att vägra förnyelse. Risker förknippade med försäkringsbolagets generella bedömning eller dess samhällsansvar omtalas inte i förarbetena, tvärtom anges att ändringar i tillitsförhållandet mellan parterna måste avse det konkreta försäkringsförhållandet, exempelvis felaktig information från försäkringstagarens sida.[38] Förarbetena ger med andra ord inte något utrymme för en möjlighet att på ett mer allmänt plan beakta bristande tillit till försäkringstagaren, till exempel en ökänt kriminell MC-klubb. I *førstvoterendes* votum framgår att det inte heller i rättspraxis finns något stöd för en annan tolkning än den som framgår av förarbetena.[39]

Försäkringsbolaget hade även gjort gällande att vissa systematiska hänsyn borde föranleda en mer vidsträckt tolkning av ”særlige grunner”. Det baserades på regler om riskberäkning och riskstyrning i *forsikringsvirksomhetsloven*, den norska motsvarigheten till försäkringsrörelselagen. Dessa regler innebär att ett försäkringsbolag får differentiera kundernas premiesättning, när det är försvarligt med hänsyn till den beräknade försäkringsrisk som olika grupper av kunder representerar. Detta argument avfärdades emellertid av *førstvoterende* som ansåg att det inte var av relevans för tolkningen av villkoren för att vägra förnyelse. I vilken grad försäkringstagarens eventuella anknytning till en kriminell miljö kan ha betydelse för riskberäkningen vid förnyelse ansågs inte

[34] Se domskälen, p. 42–46 för hänvisningar. I denna artikel återges domskälen i viss detalj i syfte att ge en mer fullständig bild av resonemangen.
[35] Se domskälen, p. 42, med hänvisning till motiveringen i utredningen som låg till grund för kontraheringspliktens införande i 1989 års NFAL, NOU 1987:24, s. 64.
[36] Se domskälen, p. 43, i den delen med hänvisningar till propositionen, Ot.prp. nr 49 (1988–1989) s. 49.
[37] Domskälen, p. 44.
[38] Se domskälen, p. 45.
[39] Domskälen, p. 47.

relevant i det aktuella målet, eftersom dessa risker ska bedömas konkret även när premien fastställs för en hel grupp.[40]

Försäkringsbolaget hade också hänfört sig till lagstiftning om företags samhällsansvar och även förväntningar om att aktörer i näringslivet utövar en etisk och försvarbar bolagsstyrning. Det ansågs emellertid att bestämmelserna i denna lagstiftning inte hindrade ett försäkringsavtal från att fortsätta gälla, vilket försäkringsbolaget förvisso inte heller gjort gällande. I det aktuella fallet ansågs inte heller den lagstiftning som på olika sätt syftar till att bekämpa kriminalitet ge stöd för en rätt att vägra förnyelse av försäkringen i det aktuella fallet.[41]

Førstvoterende anförde därefter att frågan om i vilken utsträckning tillgången till försäkringsprodukter ska begränsas som ett led i att bekämpa organiserad brottslighet ger upphov till svåra frågor som det är upp till lagstiftaren att ta ställning till.[42] Vidare angavs att penningtvättslagstiftningen visserligen kan medföra en skyldighet att avveckla ett kundförhållande, men att detta inte är tillräckligt för att de systematiska övervägandena ska peka i någon tydlig riktning vid tolkningen av den aktuella bestämmelsen, dvs. § 3–5 NFAL.[43] Det ansågs inte heller föreligga tillräckligt tungt vägande s.k. *reelle hensyn* för att ge försäkringsbolaget rätt att vägra förnya försäkringen.[44]

Slutsatsen blev därmed att det inte fanns tillräckliga skäl att anse att bristande tillit till en försäkringstagare i allmänhet — grundad på dennes anknytning till en kriminell miljö — kunde ge försäkringsbolaget rätt att vägra förnyelse av försäkringen. Av särskild relevans för den här artikelns centrala tema är uppfattningen att försäkringsbolagets samhällsansvar i övrigt och dess affärsmässigt motiverade önskemål inte heller skulle ha betydelse. Det avgörande för tolkningen av uttrycket ”særlige grunner” var i stället omständigheter av konkret betydelse för det aktuella försäkringsavtalet och försäkringsrisken, samt övriga förhållanden av betydelse för fullgörandet av försäkringsförhållandet. Vid bedömningen i det enskilda fallet konstaterades att det inte hade påståtts att det förekom brottslig verksamhet hos enskilda medlemmar eller den aktuella klubben som var av konkret betydelse för försäkringsförhållandet. Därmed var uppsägningen overksam.

4.3 Hur hade frågan bedömts i svensk rätt?

Givet att kontraheringspliktsreglerna i de norska och svenska försäkringsavtalslagarna enligt ovan är tämligen överensstämmande åtminstone i sina huvudlinjer, finns mycket som talar för att fallet hade bedömts på samma sätt enligt svensk rätt. I några särskilda avseenden kan dock skillnader förekomma och jag kommer att fokusera på dessa.

[40] Domskälen, p. 50.
[41] Se närmare domskälen, p. 51–53.
[42] Domskälen, p. 54.
[43] Domskälen, p. 55.
[44] Domskälen, p. 56.

En skillnad är att kontraheringsplikten i svensk rätt inte omfattar företagsförsäkring. I en situation motsvarande den som var aktuell i den norska domen, där en egendomsförsäkring tecknats av en fastighetsägare för dennes näringsfastighet som uthyrdes till en MC-klubb, skulle den skillnaden få betydelse. Kontraheringsplikt vid företagsförsäkring har visserligen varit föremål för diskussion i tidigare lagstiftningsärenden, men någon sådan har inte införts i svensk rätt.[45] Därmed kan försäkringsbolag enligt svensk rätt neka nyteckning och förnyelse av en företagsförsäkring mot bakgrund av anknytning till en kriminell miljö. Försäkringsbolagets rätt till uppsägning i förtid av en företagsförsäkring är emellertid begränsad till de situationer som framgår av 8 kap. 6 § FAL (som enligt ovan rör försäkringstagarens väsentliga avtalsbrott respektive väsentligt riskpåverkande ändrade förhållanden).

I allmänhet är det emellertid också troligt att frågan om relevansen av anknytning till en kriminell miljö blir aktuell i förhållande till privatpersoner och då särskilt inom ramen för konsumentförsäkring. Man kan även tänka sig att motsvarande situation kan uppkomma om en privatperson hyr ut sin fastighet till en verksamhet med anknytning till en kriminell miljö. Det föranleder i sin tur frågan om i vilken utsträckning försäkringstagaren kan identifieras med sin avtalspart, dvs. hyrestagaren. Denna fråga var inte aktuell i den norska domen; det var ostridigt att försäkringstagaren skulle identifieras med MC-klubben. Identifikationsfrågor kan aktualiseras i flera olika sammanhang i försäkringsrätten.[46] I FAL finns regler om identifikation vid brott mot vissa biförpliktelser.[47] Även här föreligger skillnader mellan företags- och konsumentförsäkring, se 4 kap. 8 § och 8 kap. 14 § FAL. En tillämpning av identifikationsreglerna i samband med kontraheringsplikten, exempelvis vid bedömningen av om det föreligger särskilda skäl att neka försäkring, skulle förutsätta en vidsträckt tolkning av identifikationsreglerna.

Ytterligare en skillnad är att det i svensk rätt inte finns någon motsvarighet till den norska *åpenhetsloven*. I svensk rätt omfattas skadeförsäkringsbolagen inte heller av den näringsrättsliga penningtvättslagstiftningen.[48] De överväganden som i den norska domen baseras på systematiska hänsyn och rättspolitiska hänsyn om samhällsansvar, hade därmed förmodligen inte aktualiserats i svensk rätt. Vad som hade kunnat utgöra ett stöd för en utvidgad tolkning av begreppet särskilda skäl i 3 kap. 1 § FAL (som motsvarar ”særlige grunner” i norsk rätt), kan

[45] Se Bengtsson, Bertil, Lagreformer vid företagsförsäkring?, i Bengtsson, Bertil m.fl. (red.), Uppsatser om försäkringsavtalslagen, Jure, Stockholm 2009, s. 9 ff.
[46] Se allmänt om identifikation i försäkringsrätten Hellner, Jan, Försäkringsrätt, 2 u., Stockholm 1965, s. 288 ff.
[47] Se om FAL:s regler om identifikation Nydrén, Birger, Identifikation samt förhållandet mellan biförpliktelser i företagsförsäkring, i Bengtsson, Bertil m.fl. (red.), Uppsatser om försäkringsavtalslagen, Jure, Stockholm 2009, s. 102 ff.
[48] Härmed avses lagen (2017:630) om åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism (penningtvättslagen). Straffansvar för penningtvätt enligt lagen (2014:307) om straff för penningtvättsbrott behandlas inte i det följande.

alltså inte anföras på samma sätt i svensk rätt. I nästa avsnitt ska några av de regelverk som tar sikte på skadeförsäkringsbolagens samhällsansvar diskuteras mer ingående.

5 Kontraheringsplikten och skadeförsäkringsbolagens samhällsansvar

5.1 Syftet med försäkring och den försäkringsrörelserättsliga regleringen

Den ovan refererade norska domen tydliggör att kontraheringspliktens omfattning och tolkningen av uttrycket ”særlige grunner” avgörs av rent försäkringsmässiga överväganden. Kontraheringsplikten är en komponent i det försäkringsavtalsrättsliga systemet vars tillämpning inte påverkas av försäkringsbolagets samhällsansvar enligt andra regler. För att få en heltäckande bild av försäkringsbolagens samhällsansvar är det dock nödvändigt att höja blicken. Man måste se till också andra delar av försäkringsrätten och till de regelverk som ytterst tar sikte på försäkringars roll i samhället.

Syftet med försäkring i stort kan beskrivas som att skapa ekonomisk trygghet genom att en viss risk för ekonomisk förlust överförs från individen till ett försäkringskollektiv mot betalning. Detta gäller såväl privat försäkring som socialförsäkring, även om de vilar på olika rättsliga grunder. I allmänhet kan alla sorters försäkringar som ger ett skydd mot ekonomiska förluster sägas ge skydd åt den som har ekonomiska tillgångar, vilket medför att försäkringar blir allt viktigare i samhällen med en förbättrad levnadsstandard.[49] Försäkringen bidrar även till en riskspridning, genom att ett kollektiv av försäkringstagare tecknar försäkringar och betalar premier vilket i slutändan innebär att försäkringsersättningen baseras på kostnadsallokering som bärs av hela försäkringskollektivet.

Ur ett samhällsekonomiskt perspektiv skapar försäkringar, även privata försäkringar, därmed en finansiell stabilitet som ökar samhällets ekonomiska motståndskraft. Försäkringssystemet är därmed av stor betydelse för det finansiella systemet.[50] Om vissa risker inte är försäkringsbara, så påverkar det inte bara på individnivå utan även på systemnivå.[51]

Den försäkringsrörelserättsliga regleringen syftar till att skydda försäkringstagare och upprätthålla stabiliteten i det finansiella systemet. Grundläggande regler om försäkringsrörelser, dvs. själva försäkringsverksamheten, finns i försäkringsrörelselagen (2010:2043, FRL). Lagen

[49] Jfr Bengtsson, Bertil, Försäkringsrätt – några huvudlinjer, 11 u., Norstedts Juridik, Stockholm 2023, s. 21.

[50] Se vidare t.ex. Falkman, Henric, Försäkringsrörelse – tillståndsplikt och skyddade intressen, Jure, Stockholm 2010 och densamme i Tillståndspliktig försäkringsrörelse. Några anmärkningar ur ett ändamålsperspektiv, JT 2010–11, s. 600.

[51] Att så är fallet har framför allt uppmärksammats på senare tid med avseende på klimatrisker och eventuella svårigheter att erhålla försäkring för viss egendom, t.ex. en hemförsäkring i ett översvämningsdrabbat område. Om man inte kan försäkra sin bostad så kan det t.ex. medföra att man får svårt att få bolån, se t.ex. https://www.aftonbladet.se/minekonomi/a/8J0l7w/skyfall-kan-gora-det-svarare-att-fa-bolan (publicerad 2023-10-21). Frågor om konsekvenserna av ökade klimatrisker för försäkringsavtal och försäkringsbolagens roll i klimatomställningen föranleder andra typer av överväganden och ska inte utvecklas närmare i denna artikel.

grundar sig i stor utsträckning på unionsrätten och implementerar ett antal olika EU-direktiv. FRL innehåller bland annat regler om tillståndsplikt, stabilitet (solvenskrav), företagsstyrning, tillsyn och ingripanden.[52] Med avseende på själva försäkringsverksamheten gäller i svensk rätt bland annat ett krav på god försäkringsstandard i 4 kap. 3 § FRL och förbud mot försäkringsfrämmande verksamhet i 4 kap. 4 § FRL. Dessa regler sanktioneras dock inte civilrättsligt.

5.2 Försäkring av lagligt skyddade intressen

Som framgått ovan finns det både ett tydligt samhällsintresse av att försäkring kan tecknas och ett enskilt intresse av att få skydd mot framför allt ekonomiska risker. Att försäkringsverksamheten måste bedrivas i enlighet med bland annat god försäkringsstandard, ger uttryck för det offentligrättsliga perspektivet på försäkringars roll i samhället. Även i civilrätten förekommer regler som relaterar till försäkringsverksamheten, men dessa tar sin utgångspunkt i att försäkringsprodukten är ett avtal mellan försäkringstagaren och försäkringsbolaget.

Produktfrihetsprincipen, som innebär att försäkringsbolaget fritt får utforma sina produkter, begränsas för skadeförsäkringens del bland annat i 6 kap. 1 § första stycket FAL genom kravet på *försäkrat intresse*.[53] Enligt den bestämmelsen kan ersättning betalas för varje lagligt intresse som omfattas av försäkringen.[54] Ett försäkringsavtal som avser att försäkra ett olagligt intresse är alltså inte bindande.[55] Det kan här nämnas att det i norsk rätt inte finns något liktydigt krav på ”försäkrat intresse” i NFAL, men att motsvarande gäller även i norsk rätt beträffande avtal som strider mot lag eller goda seder.[56]

Trots att 6 kap. 1 § FAL enbart är tvingande till den försäkrades förmån, innebär kravet på lagligt intresse att försäkringsavtalet blir ogiltigt

[52] Se allmänt om den försäkringsnäringsrättsliga regleringen, Falkman, Henric, Introduktion till försäkringsnäringsrätten – försäkringsrörelselagen efter Solvens II, Jure, Stockholm 2019.

[53] Se även 8 kap. 18 § FAL om företagsförsäkring som hänvisar dit.

[54] Motsvarande gällde även enligt 35 § GFAL, där termen ”intresse” också användes, men som i stället talade om ”lagliga intressen”, se vidare om intressebegreppet, van der Sluijs, Jessika, i Uppsatser om försäkringsrättsliga regler och principer, s. 228 ff., samt Johansson, Svante O., Varuförsäkringsrätt, s. 111 ff., och Radetzki, Marcus, JT 2007–08, Berikandeförbudet vid skadeförsäkring har upphävts: Innebörd – Motiv – Konsekvenser, s. 67 ff. om den s.k. intresseprincipen.

[55] Se Bengtsson, Bertil, Försäkringsavtalsrätt, 5 u., Norstedts Juridik, Stockholm 2022, s. 372. Om lagligt intresse enligt äldre rätt, se Hellner, Jan, Försäkringsrätt, 2 u., Stockholm 1965, s. 218 ff. och Om försäkringsbara intressen och några därmed sammanhängande frågor, Försäkringsjuridiska föreningens publikation nr 41, Stockholm 1957, särskilt inledningen om intresseprincipen på s. 7 ff.

[56] Se Wilhelmsen, Trine-Lise, Forsikring av ulovlig interesse, Tidsskrift for erstatningsrett, forsikringsrett og trygderett, årgang 13, nr 3-2016, s. 183–210, s. 185, som anför att rättskällestödet för denna princip i norsk rätt är Norske Lov 5-1-2, om avtal som strider mot ”lov og ærbarhet”. Se även om undantag från försäkringen vid brott och liknande, Wilhelmsen, Trine-Lise, Unntak i forsikringsavtaler for straffbare handlinger o.l., Tidsskrift for forretningsjus, årgang 27, nr 1-2021, s. 104–116.

enligt allmänna rättsprinciper.[57] Det är dock osäkert om avtalet ska anses ogiltigt i sin helhet, en uppfattning som i och för sig förekommer i propositionen till nämnda bestämmelse.[58] En annan uppfattning, som företräds av Bertil Bengtsson, är att kravet på försäkrat intresse inte innebär att hela försäkringsavtalet nödvändigtvis anses ogiltigt, utan att försäkringsersättning inte utgår i den del det försäkrade intresset är att anse som olagligt (jfr s.k. partiell ogiltighet).[59] Bengtssons mening har stöd i utformningen av s.k. paketförsäkringar. Dessa innehåller olika moment och det är tänkbart att vissa moment, men inte andra, avser intressen som inte är lagliga. Om enbart en viss del av försäkringsprodukten avser ett olagligt intresse, innebär reglerna att det inte är möjligt att neka försäkringsersättning för sådana lagliga intressen som också omfattas.[60] I praktiken torde kravet på lagligt intresse aktualiseras först i samband med skaderegleringen, dvs. när ett påstått försäkringsfall inträffat och försäkringstagaren begär ersättning. Frågan ställs på sin spets när försäkringsbolaget vill neka försäkringsersättning på grund av bristande lagligt intresse.

Även om förarbetsuttalandena ger uttryck för att rättsföljden är ogiltighet enligt allmänna rättsprinciper så är det osäkert om försäkringsbolaget i stället kan säga upp försäkringen i förtid.[61] En sådan möjlighet skulle stämma överens med köparens valrätt mellan felansvar och ogiltighet enligt 30 och 33 §§ avtalslagen vid bristande upplysningsplikt.[62] Det skulle i så fall baseras på en avsaknad av lagligt intresse såvitt avser enskilda moment i försäkringen, eller om försäkringen till övervägande delen avser ett olagligt intresse. Då skulle kravet på försäkringsbart intresse utgöra en kompletterande uppsägningsgrund i konsumentrespektive företagsförsäkring, vilket inte uttryckligen framgår av lagtexten.

[57] Se Radetzki, Marcus, JT 2007–08, s. 68, Berikandeförbudet vid skadeförsäkring har upphävts: Innebörd – Motiv – Konsekvenser.
[58] Se prop. 2003/04:150, s. 438, där följande uttalas: ”Regeln är tvingande på det sättet att avtal om försäkring av ett olagligt intresse över huvud taget inte är bindande, något som ligger i linje med allmänna civilrättsliga principer.”
[59] Se Bengtsson, Bertil, Försäkringsavtalsrätt, 5 u., Norstedts Juridik, 2022, s. 373, som anför att en fastighet som används för olaglig verksamhet kan brandförsäkras, men att en brandavbrottsförsäkring inte täcker utebliven vinst på grund av den olagliga verksamheten.
[60] Jfr Bengtsson, Bertil, Försäkringsavtalsrätt, 5 u., Norstedts Juridik, 2022, s. 373.
[61] Jfr NJA 1997 s. 93 om avtal som ingicks med en företrädare som hade näringsförbud. I det rättsfallet uttalar sig HD om den allmänna principen om *pactum turpe*, och anger att ogiltighetsföljden enbart blir aktuell om den lagregel som överträtts bygger på sådana hänsyn som gör att en ogiltighetspåföljd är påkallad. Bedömningen av eventuell ogiltighet ska enligt HD baseras på syftet med lagregeln, behovet av en ogiltighetspåföljd för att sanktionera den och de olika konsekvenser som en sådan påföljd kan medföra för t.ex. godtroende medkontrahenter.
[62] Se NJA 2007 s. 86 och Bratt, Stina, Alternativa anspråksvägar i skadeståndsrätten, Jure, Stockholm 2023, s. 280.

Möjligen kan även allmänna rättsliga principer om osedliga avtal, s.k. *pactum turpe*, anföras till stöd för en förtida uppsägning av försäkringsavtalet.[63] Mot en tillämpning av allmänna avtals- och kontraktsrättsliga principer talar försäkringsrättens särart, vilket innebär att området inte bör vara underkastat allmänna rättsprinciper utan enbart försäkringsrättens egna regler. Detta kan ses som ett sätt att undvika tillämpning av mer komplexa och generella rättsliga normer. Frågan om i vilken utsträckning försäkringsrätten är underkastad allmänna regler berör en klassisk och tämligen omfattande problematik och ska inte närmare behandlas här.[64]

Försäkring av olagliga intressen som sker i strid mot 6 kap. 1 § FAL kan även anses strida mot god försäkringsstandard enligt 4 kap. 3 § FRL, men det senare är en bredare bedömningsnorm och avser hela försäkringsrörelsens verksamhet. De grundläggande principer som nämnts om att vissa intressen inte får omfattas av försäkring präglar såväl det civilrättsliga som det offentligrättsliga perspektivet på vad som är försäkringsbart. Möjligheten, eller snarare omöjligheten, att försäkra administrativa sanktionsavgifter, böter och straffskadestånd utgör ett utflöde av nyss nämnda principer.[65]

[63] Se om försäkring vid vadslagning och andra osedliga avtal, Ingvarsson, Torbjörn, Spel och osedliga avtal, SvJT 2004 s. 739, Ingvarsson, Torbjörn, Pengar luktar inte — eller gör de det? SvJT 2011 s. 1019, och om den allmänna principen om pactum turpe och avtal i strid mot goda seder, t.ex. i Westberg, Peter, Ett fall om kärlek och ett om pengar — om pactum turpe och alldeles för långa och krokiga vägar till beslut om att vägra rättskipning, i Eliason, Marianne m.fl. (red.) Festskrift till Rune Lavin, Juristförlaget i Lund, Lund 2006, s. 271–283, Lindskog, Stefan, Om goda seder och sedesvidriga avtal, i Göthlin, Lars m.fl. (red.), Vänbok till Bertil Södermark, Norstedts Juridik, Stockholm 2009, s. 195–212 och Agnafors, Marcus, Pactum turpe — en rekonstruktion och ett försvar, SvJT 2019 s. 956.

[64] Frågan aktualiserades även i rättsfallet NJA 2020 s. 115, där dock frågan specifikt avsåg skadeståndsrättsliga aspekter.

[65] Finansinspektionen har i ett rättsligt ställningstagande från den 28 juni 2023 uttalat att försäkringar av böter och administrativa sanktionsavgifter är i strid med god försäkringsstandard enligt 4 kap. 3 § FRL, se FI:s rättsliga ställningstagande 2023:1 Försäkring mot böter och administrativa sanktionsavgifter. Motiveringen till detta ställningstagande är att försäkringar mot böter och administrativa sanktionsavgifter bidrar till en minskad motivation att följa lagar och andra regler, eftersom de undanröjer de rättsliga konsekvenserna av överträdelserna, dvs. motverkar syftet med böter och administrativa sanktionsavgifter. Ställningstagandet omfattar dock inte sjöförsäkring. Det anges inte uttryckligen om ställningstagandet enbart avser administrativa sanktionsavgifter som döms ut vid uppsåtlig eller grovt vårdslös regelöverträdelse, även om andemeningen tycks vara att allvarligheten spelar en avgörande roll, exempelvis ersättning till verksamheter som har varit kriminella eller lagstridiga. Det finns en rik flora av sanktionsavgifter och dessa förutsätter inte nödvändigtvis att en regelöverträdelse har skett uppsåtligen eller av grov vårdslöshet, se vidare Warnling Conradsson, Wiweka & Nilsson, Annika, Sanktionsavgifter. Särskilt i näringsverksamhet, 2 u., Norstedts Juridik, Stockholm 2020, s. 278 ff. Försäkringsbarheten av administrativa sanktionsavgifter ska inte utvecklas närmare i detta sammanhang, men det kan noteras att frågan har varit och alltjämt är föremål för diskussion, inte minst mot bakgrund av den ökade regelmängden där sanktioner kan bli aktuella. Ett exempel är administrativa sanktionsavgifter enligt GDPR där själva regelöverträdelsen är det centrala, men uppsåt eller grov oaktsamhet har betydelse för att bedöma storleken på sanktionsavgiften, se t.ex. Chamberlain, Johanna, Effektiva, proportionerliga, avskräckande? Sanktionsavgifter enligt dataskyddsförordningen i svensk praxis, Europarättslig Tidskrift, 2021, s. 597–612 och, till frågan om

En närliggande fråga är om kontraheringsplikten gäller vid s.k. moraliska risker i allmänhet.[66] Moraliska risker är en samlingsbeteckning för olika risker som kan aktualiseras vid alla typer av försäkring. Den moraliska risken kan definieras som en risk som är kopplad till den försäkrade personligen och förknippad med attityden eller karaktären hos den försäkrade eller försäkringstagarens person.[67] Den moraliska risken kan också beskrivas som den förändring i beteendet hos försäkringstagare som orsakas av förekomsten av försäkring, vilket försvagar försäkringstagarnas incitament att vidta förebyggande åtgärder.[68]

Om försäkringstagarens beteende inte påverkar den eller de risker som omfattas av en försäkring, kan hävdas att ett *skyddsvärt försäkringsintresse* ändå föreligger. Det finns också en mängd olika verktyg som kan användas för att hantera moraliska risker. Dessa frågor är emellertid både stora och omdiskuterade, och det skulle föra för långt att inom ramen för denna artikel redogöra för samtliga verktyg som står till buds för att hantera moralisk risk.[69]

5.3 Kriminalitetsbekämpning och penningtvättslagstiftningen

I ljuset av den ökade kriminaliteten i samhället har även reglerna om ansvar för att motverka penningtvätt fått större betydelse. Detta diskuteras framför allt i banksektorn, men har under senare år blivit relevant för ett stort antal företag.[70] Penningtvättslagstiftningen omfattar inte

försäkringsbarheten av sådana sanktionsavgifter, Hemmings, Catharina, Försäkringsbarheten för administrativa sanktionsavgifter enligt GDPR, examensarbete vid Stockholms universitet 2019, https://su.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1435206&dswid=3673 senast granskad 2025-06-07). Skillnader förekommer även i synen på möjligheterna för tillsynsmyndigheten, Finansinspektionen, att ingripa mot försäkringsgivaren i dessa fall. Se Bengtsson, Bertil, Försäkringsavtalsrätt, 5 u., Norstedts Juridik, Stockholm 2022, s. 373 ff. och vidare diskussionen om försäkringsbarheten av administrativa sanktionsavgifter i van der Sluijs, Jessika, Går det att försäkra administrativa sanktionsavgifter? – Avtals- och näringsrättsliga aspekter, JT 2014–15, s. 238 ff., Ingvarsson, Torbjörn, Försäkring av sanktionsavgifter – en replik, JT 2014–15, s. 703 ff., och Sjöberg, Gustaf, Försäkring av sanktionsavgifter – en kommentar, JT 2014–15, s. 712 ff. och även Ingvarsson, Torbjörn, Försäkring av miljösanktionsavgifter, i Forsberg, Maria m.fl. (red.), Festskrift till Charlotta Zetterberg, Iustus, Uppsala 2025, s. 105–129.

[66] Om moraliska risker i bred bemärkelse, särskilt vid ansvarsförsäkring, se van der Sluijs, Jessika, i Studier i försäkringsrätt, Jure, Stockholm 2011, s. 201 ff. Begreppet är liktydigt med det engelska ”moral hazard”, se not 68 nedan.

[67] Se van der Sluijs, Jessika, i Studier i försäkringsrätt, Jure, Stockholm 2011, s. 204.

[68] Se t.ex. Zweifel, Peter; Eisen, Roland & Eckles, David L., Insurance Economics, 2 u., Springer, Cham 2021, s. 22 och även Cooter, Robert & Ulen, Thomas, Law and Economics, 6 u., Berkley Law Books, 2016, s. 48, som definierar *moral hazard* som den risk som uppstår när den försäkrades beteende förändras efter att försäkringen tecknats, så att sannolikheten för förlust eller förlustens storlek ökar.

[69] Se vidare t.ex. Zweifel, Peter; Eisen, Roland & Eckles, David L., Insurance Economics, 2 u., Springer, Cham 2021, s. 218 ff.

[70] Under 2000-talet har det skett en successiv utbyggnad av både administrativa och straffrättsliga regelverk om penningtvätt. Regleringen har skärpts i takt med att nya risker identifierats, både nationellt och inom EU. I litteraturen har denna utveckling behandlats ur både näringsrättsligt och straffrättsligt perspektiv, se t.ex. Kleineman, Jan & Gorton, Lars (red.), Money Laundering, Stockholm Centre for Commercial Law nr 16, Jure, Stockholm 2012, där olika aspekter av regelverken belyses, och Wallin Marie, Penningtvätt och straffrätten – en handbok, Studentlitteratur,

enbart banker och finansiella institut, utan också exempelvis advokatbyråer, skatterådgivare och fastighetsmäklare. Risker för penningtvätt får ny aktualitet i diskussioner om ökade krav på hållbar bolagsstyrning, vid sidan om exempelvis risker för korruption och mutbrott. Det går därför att tala om en sorts ”moralisk hållbarhetsrisk”, vilken även är av betydelse för skadeförsäkringsbolagen. Denna risk kan aktualiseras om och när försäkringsbolagen exempelvis försäkrar egendom som förvärvats med olagliga medel eller om försäkringstagare utnyttjar försäkringar som ett sätt att tvätta pengar.

I svensk rätt gäller den näringsrättsliga penningtvättslagstiftningen enbart för livförsäkringsbolagen.[71] Även vid personförsäkring gäller en kontraheringsplikt, enligt 11 kap. 1 § första stycket FAL. Denna plikt innebär, liksom vid skadeförsäkring, att ett försäkringsbolag inte får vägra någon att teckna en försäkring som bolaget normalt tillhandahåller allmänheten när bolaget fått de uppgifter som behövs, om det inte finns särskilda skäl för vägran med hänsyn till risken för framtida försäkringsfall, den avsedda försäkringens art eller någon annan omständighet.[72] Finansinspektionen bedriver tillsyn inom detta område.[73] Förhållandet mellan penningtvättsregelverket och kontraheringsplikten i FAL regleras inte i någon av lagarna, men har behandlats i förarbetena till den tidigare penningtvättslagen.[74] Lagstiftaren har där ansett att reglerna om att neka och avsluta affärsförbindelse vid bristande kundkännedom har företräde framför kontraheringsplikten i FAL.[75]

Lund 2022, som fokuserar på den straffrättsliga dimensionen. Det finns ett antal studentuppsatser som framför allt är inriktade mot kontraheringsplikten för banker, se t.ex. Berglund, Simon & Gustafsson, Johanna-Louise, Banker verksamma i Sverige och deras roll i att förhindra penningtvätt – Incitament, möjligheter och utmaningar i ett alltmer digitaliserat samhälle, Examensarbete i nationalekonomi, Linköpings universitet, vårterminen 2022 https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1677749/FULLTEXT02 senast granskad 2025-10-05) och Johansson, Maja, Bankernas kontraheringsplikt. En rättslig analys av regleringens gränser och utmaningar, Examensarbete i civilrätt, Juridiska institutionen, Uppsala universitet, höstterminen 2024 (https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1928573/FULLTEXT01.pdf senast granskad 2025-10-05). Även balansen mellan finansiella rättigheter och riskhantering på finansmarknaden har diskuterats, se Söderström, Rebecca, De-risking Cases in Sweden: Balancing the Right to Bank Accounts and Payment Services with Money Laundering Risks, s. 157–174 och Seyad, Sideek M, A Critical Evaluation of the Reform Package to Combat Money Laundering and Terrorist Financing in the EU Financial Market, s. 217–250, i Ahlinder, Elisabeth m.fl. (red.), Scandinavian Studies in Law, Volume 71, Financial Law, Jure, Stockholm 2025.

[71] Se 1 kap. 2 § lagen (2017:630) om åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism (penningtvättslagen). Försäkringsförmedlare som har tillstånd att bedriva försäkringsdistribution omfattas av penningtvättslagen enbart till den del verksamheten avser livförsäkringar, se prop. 2016/17:173 s. 390.

[72] Det kan också nämnas att kontraheringsplikten vid livförsäkring har varit föremål för utvärdering, se SOU 2016:37. I utredningen föreslogs vissa förtydliganden avseende kontraheringspliktens innebörd, men föreslagen har inte lett till några ändringar i lagstiftningen.

[73] Se https://www.fi.se/sv/publicerat/nyheter/2023/fi-granskar-hur-livforsakringsforetag-hanterar-risker-for-penningtvatt/ (publicerad 2023-05-15).

[74] Se prop. 2008/09:70 s. 81.

[75] Se a. prop., s. 81.

Livförsäkring kan nekas med hänsyn till penningtvättsreglerna om det finns särskilda skäl för vägran. Exempel på omständigheter är att det inte finns tillräckligt med uppgifter om kunden för att bedöma risken för penningtvätt. Det följer även av 3 kap. 1 § penningtvättslagen att om kundkännedomen inte är tillräcklig för att bedöma risk får en affärsförbindelse inte etableras och transaktioner får inte heller utföras. Om en kund är ovillig att samarbeta med försäkringsbolaget vid besvarandet av andra frågor som syftar till att åstadkomma en ökad kundkännedom så kan en fördjupad granskning av kunden motiveras och försäkringsskydd kan då nekas utan att några ytterligare skäl till detta behöver redovisas.[76]

Livförsäkringsbolagens kontraheringsplikt och eventuella kollisioner med penningtvättsreglerna har, såvitt känt, inte varit föremål för bedömning i domstol. Motsvarande penningtvättsregler gäller även för banker och i ett antal olika avgöranden från lägre instanser har det varit tydligt att penningtvättslagen går före skyldigheter att tillhandahålla vissa tjänster enligt lagen (1995:1571) om insättningsgaranti och skyldigheten att tillhandahålla betalkonto enligt lagen (2010:751) om betaltjänster.[77]

Eftersom skadeförsäkringsbolagen inte omfattas av penningtvättslagen, kan dessa inte heller neka försäkring eller säga upp försäkringen med hänvisning till penningtvättslagstiftningen. I norsk rätt omfattas emellertid skadeförsäkringsbolagen av den norska penningtvättslagstiftningen, vilken alltså innebar en mer långtgående implementering av EU-direktivet.[78] Trots detta ansågs det inte föreligga någon möjlig-

[76] Lindell-Frantz, Eva, Personförsäkring och kontraheringsplikt, i Andersson, Håkan m.fl. (red.), Uppsatser om försäkringsavtalslagen, Jure, Stockholm 2009, s. 76.

[77] Någon fullständig genomgång av praxis från samtliga underinstanser har inte gjorts, men en översiktlig sökning i JUNO har vissa avgöranden av intresse identifierats. I Svea hovrätts dom 2024-06-19, mål T 15183-22, konstaterades att banken hade gjort en godtagbar riskbedömning enligt penningtvättslagen och att detta vägde tyngre än kontraheringsplikten enligt insättningsgarantilagen. Uppsägningen av en tobaksbutiks konton ansågs därför legitim. Motsatsen gällde i Stockholms tingsrätts dom 2023-10-05, mål T 1768-22 m.fl., där en privatperson bedömdes ha rätt till konto då banken inte visat tillräckliga skäl enligt penningtvättslagen, även om detta senare upphävdes genom en förlikning i hovrätten (Svea hovrätts dom 2024-02-20, mål T 13995-23). I Stockholms tingsrätts dom 2023-12-27, mål T 8879-23, ansågs banken däremot ha haft fog att avsluta en affärsförbindelse på grund av bristande kundkännedom. I Linköpings tingsrätts dom 2024-05-06, mål T 1607-23, utvecklas rättsläget kring betalkonton och där framhålls att rätten till konto inte är ovillkorlig. Se även angående frågan om bankens eventuella skadeståndsansvar vid brott mot kontraheringsplikten i Millqvist, Göran, Kontraheringsplikt för banker – Några synpunkter på en svårhanterlig fråga, i Maunsbach, Lotta & Hardenberger, Alexander (red.), Festskrift till Peter Westberg, Juristförlaget i Lund, 2024, s. 499–512. Se även om rättighetsperspektivet i Härkönen, Elif, Ryska oligarker, iranska statligt ägda företag och amerikanska sanktioner – är rätten till ett betalkonto med grundläggande funktioner en mänsklig rättighet?, i Adestam, Johan m.fl. (red.), Festskrift till Per Samuelsson, Juristförlaget i Lund, Lund 2024, s. 257–280.

[78] Av intresse i sammanhanget är också att ett annat norskt rättsfall från samma år, HR-2024-761-A, klargjorde vilka villkor som gäller för att ett försäkringsbolag ska ha en plikt att avveckla kundförhållandet enligt norska penningtvättslagstiftningen. Se även allmänt om uppsägningsmöjligheter enligt det norska regelverket i Rui, Jon Petter, Om bankers rett til avslag/oppsigelse og plikt til avvisning og avvikling av

het att neka förlängning av försäkringen i den här diskuterade Hells Angels-domen. Talan hade nämligen inte förts utifrån penningtvättslagstiftningen, utan enbart baserats på den försäkringsrättsliga regleringen.

5.4 Särskilt om ”moraliska hållbarhetsrisker”

Regler om hållbarhet, eller icke-finansiell redovisning, i form av hållbarhetsrapporter finns i viss utsträckning i svensk rätt.[79] I Norge har man också kommit längre i att införa ett regelverk om hållbarhet, framför allt genom den s.k. *åpenhetsloven*. Inte heller i denna lagstiftning finns någon skyldighet — eller möjlighet — att avbryta eller säga upp ett avtal på grund av vissa identifierade ”moraliska hållbarhetsrisker”. Eftersom det inte finns några tvingande krav i lagstiftningen att beakta moraliska hållbarhetsrisker, så kommer skadeförsäkringsbolagens arbete med moraliska hållbarhetsrisker att baseras på rent affärsmässiga överväganden. Det kan då handla om försäkringsbolagens rykte på marknaden, dvs. anseendet bland befintliga och framtida kunder. Det handlar också — och kanske framför allt — om i vilken utsträckning det är möjligt att beräkna risken för olika försäkringsprodukter för att möjliggöra en korrekt premiesättning.

Särskilt vad gäller moraliska risker som avser penningtvättsrisker, kan anföras att det som avses ofta är en risk för att försäkringsbolaget betalar ut ersättning för egendom som förvärvats med olagliga medel. Att det försäkrade intresset i sig skulle vara olagligt är inte nödvändigtvis fallet, men genom försäkringsersättningen bidrar försäkringsbolaget eventuellt till att upprätthålla ett ekonomiskt skydd för den som förvärvat egendom genom brott. Beträffande den situationen att den som är kriminell har en ökad risk att drabbas av skador, t.ex. sprängningar, bilbränder och skjutningar, kan man dock konstatera att konkreta riskökningar i och för sig skulle kunna utgöra särskilda skäl att neka försäkring. Det innebär emellertid inte nödvändigtvis att samtliga dessa risker bör undantas från försäkring. Om t.ex. en personskada inträffar, så kan det finnas ett samhälleligt intresse av att ändå tillhandahålla person- och egendomsförsäkring. Sådana försäkringar kan bidra till att upprätthålla reparationsintresset, minska belastningen på välfärdssystemet och säkerställa skydd för tredje man som annars riskerar att stå utan ersättning.

kundeforhold grunnet i hvitvaskingsloven, Tidsskrift for forretningsjus, Vol. 29, nr 1, 2023, s. 2–49.

[79] Under senare tid har flera EU-rättsliga regelverk, såsom *Corporate Sustainability Reporting Directive* (CSRD) tillkommit för att ytterligare förstärka kraven på hållbarhetsrapportering för vissa större företag. I sammanhanget kan också nämnas att *Corporate Sustainability Due Diligence Directive* (CSDDD), ålägger bolag, dock inte skadeförsäkringsbolag, vissa förpliktelser som också kan föranleda böter eller skadestånd. Båda dessa direktiv har delvis ändrats och implementeringen har skjutits upp som en följd av EU:s nya Omnibuspaket i syfte att minska den administrativa bördan för företag.

Om frågan om kontraheringsplikt betraktas enbart utifrån ett affärsmässigt perspektiv, uppkommer det ett problem för försäkringsbolagen när sådana risker ökar på ett sätt som inte återspeglar premiesättningen. Den försäkringstekniska bedömningen avseende de risker som försäkringsbolaget tagit i beaktande vid premiesättningen korresponderar då inte med den verkliga risken. Effekterna av en stark kontraheringsplikt slås också ut på hela försäkringskollektivet. Även om det inte nödvändigtvis leder till drastiskt ökade premier på mer generell nivå så kan det uppkomma svårigheter att prissätta risker individuellt. Åtminstone i förlängningen kan detta leda till ökade premier för hela kollektivet. Det förhåller sig på samma sätt som med en bilförsäkring för den som bor i en viss kommun där skadefrekvensen är särskilt hög, vilket drabbar samtliga bilägare oberoende av individens skadefrekvens. Den inledningsvisa kollektiva premiesättningen kan dock efter viss tid justeras genom premiehöjningar för enskilda försäkringstagare, och omvänt kan man tänka sig en bonus för den som varit skadefri.[80]

Inom ramen för *kontraheringsplikten* saknas alltså utrymme för att pröva om försäkringstagaren har ett skyddsvärt intresse av försäkring genom att ta hänsyn till vilka ”försäkrade intressen” som *borde* försäkras. Möjligen kan man tycka att det borde gå, och att bedömningen borde kunna utgå från huruvida den försäkrade har ett moraliskt sett skyddsvärt intresse. Det skulle då vara möjligt att inte enbart ta hänsyn till den förhöjda risken i ett konkret fall, utan till om brottslighet i allmänhet kan ge upphov till ökade risker. En annan aspekt är att om försäkringstagaren betalar försäkringspremien med pengar som härrör från penningtvätt, så måste försäkringsbolagen kunna vägra att ta emot betalningen. Det finns annars en risk, även om den torde vara ganska liten, att enstaka medarbetare gör sig skyldiga till straffbar näringspenningtvätt.

Det som skapar utrymme för försäkringsbolagen att ta hänsyn till vad som är skyddsvärda intressen att försäkra är emellertid principen om produktfrihet. Kontraheringsplikten gäller som nämnts enbart för försäkringar som bolaget ”normalt tillhandahåller allmänheten” och vanligtvis innebär det att försäkringsbolagen inte tillhandahåller försäkringsprodukter som skyddar olagliga intressen. Härvid är det möjligt för försäkringsbolagen att exkludera den typen av intressen i sina villkor och genom produktutformningen kan dessa frågor hanteras.

Principen om produktfrihet medför också att skadeförsäkringsbolag kan föreskriva att försäkringen inte omfattar vissa typer av risker eller att försäkring inte betalas ut om det finns misstankar om exempelvis

[80] Premiesättningen får då en handlingsdirigerande effekt, genom att den skapar incitament för försäkringstagaren att vara försiktig i trafiken. Försäkringsmöjligheternas eventuella preventiva inverkan på ett kriminellt leverne torde dock vara om inte obefintlig så i vart fall mycket svår att beräkna.

penningtvätt.[81] Möjligen kommer vi att se fler försäkringsvillkor av innebörd att försäkringsersättning inte lämnas om det kan antas att en sådan åtgärd riskerar till att bidra till att försäkringsbolagen agerar i strid med penningtvättlagstiftningen eller annan lagstiftning. Vidare kan uttryckliga villkor som utesluter försäkringsersättning för egendom som inte har förvärvats lagligen eller med lagliga medel leda till att ersättning vägras. Sådana frågor kan därmed tänkas ge upphov till tvister om tolkning av försäkringsvillkoren, med avseende på var gränsen går och exempelvis vilka krav som ställs på försäkringsbolagens utredningar beträffande hur försäkrad egendom har förvärvats.

6 Avslutande kommentarer

I det föregående har kontraheringsplikten och skadeförsäkringsbolagens samhällsansvar behandlats i ljuset av en norsk dom, den s.k. Hells Angels-domen. Frågan om försäkringsbolagets kontraheringsplikt hade antagligen bedömts på motsvarande sätt i svensk rätt, men enbart om det hade varit fråga om konsumentförsäkring. Så är fallet eftersom någon kontraheringsplikt inte gäller vid företagsförsäkring i svensk rätt.

Kontraheringsplikten vid förnyelse av försäkring innebär att konsumenten har rätt till förnyelse om det inte föreligger ”särskilda skäl”. I brist på uttrycklig reglering är det inte möjligt att väga in skadeförsäkringsbolags samhällsansvar mer generellt i bedömningen av om det föreligger ”särskilda skäl”. Skadeförsäkringsbolagen har inte heller någon skyldighet enligt den svenska penningtvättslagstiftningen att avbryta ett kundförhållande och därmed kan eventuella motstående samhällsintressen av att bekämpa kriminalitet inte göras gällande som en grund för nekande av försäkring, vägrad förnyelse eller uppsägning av försäkringen i förtid.

Principen om *pactum turpe* — att rättsordningen inte erkänner eller verkställer avtal som har ett otillbörligt eller brottsligt syfte — kan i vissa fall utgöra en grund för att neka försäkring eller ersättning. Även reglerna om försäkrat intresse i FAL medför att det krävs ett legitimt och lagligen skyddsvärt intresse för att försäkringsavtalet ska vara giltigt. Däremot finns det inte något generellt stöd för att åberopa mer abstrakta samhällsintressen, såsom en allmän ambition att bekämpa kriminalitet, som särskilda skäl i den mening som avses i reglerna om kontraheringsplikt. I den mån vissa omständigheter kan uppfattas som relevanta utifrån en allmän förutsättningslära får detta anses vara ett område som i stor utsträckning är specialreglerat genom försäkringsavtalsrättens system, vilket också talar emot att tillämpa andra allmänna rättsgrundsatser.

Nackdelen med att det inte finns någon principiell rätt att vägra försäkring eller att säga upp denna är att försäkringsbolagens hantering

[81] Sådana villkor börjar dyka upp hos olika svenska försäkringsbolag och kan komma att bli mer vanliga framöver.

av de s.k. moraliska hållbarhetsriskerna får ske inom ramen för befintliga försäkringsavtalsrättsliga regler om försäkrat intresse eller genom utformningen av försäkringsprodukterna i sig. Möjligen kommer det att bli nödvändigt att göra avvägningar mellan individens ekonomiska intresse av försäkring och försäkringsbolagens samhällsansvar i stort, om och när dessa strategier blir föremål för rättslig prövning. Förändringar i omkringliggande lagstiftning som exempelvis tar sikte på att bekämpa kriminalitet, kan medföra förändringar med avseende på vad som kan försäkras.

Utvecklingen går mot att försäkringsbolagen vill försöka bidra till en klimatmässig, social och ekonomisk omställning samt ett mer hållbart samhälle. Härvid är det av stor betydelse att klarlägga de avvägningar som måste göras mellan skadeförsäkringsbolagens samhällsansvar med avseende på försäkringstagarens intresse av försäkring och andra eventuellt motstående samhälleliga målsättningar. Genom ökade kunskaper om hur försäkringsbolagens ambitioner på hållbarhetsområdet kan förverkligas inom ramen för det befintliga försäkringsavtalsrättsliga systemet kan rättsvetenskapen bidra till att navigera i ett område som just nu är under utveckling.